

Castell i muralles de Gironella

Gironella

Ubicació

Comarca: Berguedà
Lloc/Adreça: Al casc antic de Gironella. Plaça de la Vila, 1. 08680 Gironella
Emplaçament A l'entorn del turó on hi ha el casc antic del poble, especialment al voltant de l'Ajuntament.

Coordenades:

Latitud: 42.03356
Longitud: 1.88228
UTM Est (X): 407481
UTM Nord (Y): 4654107

Classificació

Número de fitxa 08092 - 2
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Conjunt arquitectònic
Estil / època: Medieval Modern
Segle XIII
Estat de conservació Bo
Protecció Legal
Tipus de protecció: BCIN
Europea – Atributs inspire: National Monument Record – Defensa
Observacions protecció: BCIN, R-I-51-5488
Data aprovació: dv., 22/04/1949 - 12:00
Número inventari si. IPA 993
Generalitat i altres inventaris
Accés Restringit
Ús actual: Altres
Titularitat Pública
Titular: Ajuntament de Gironella. Plaça de la Vila, 1. 08680 Gironella
Autoria de la fitxa Sara Simon Vilardaga

Descripció

Les restes més visibles i conegudes del Castell de Gironella corresponen a les restes arquitectòniques situades a l'entorn de l'edifici de l'Ajuntament i altres, aparentment no visibles, integrades en la trama arquitectònica del casc antic de la vila. En el turó on es situa l'edifici de l'Ajuntament es poden observar restes de la torre i del castell, així com part de la muralla. D'una banda, el pany de mur de la muralla del castell la trobem a l'espadat a tocar del riu Llobregat damunt del qual hi ha l'edifici consistorial. Es tracta d'un mur que regularitza la superfície de la roca i que mostra traces de paraments de diferents fases constructives; podent destacar una àmplia part bastida amb un parament de carreus més ben tallats, disposats a trenca-junt i col·locats en filades força regulars. Destaca també el llenç de mur que hi ha a la base de l'edifici de l'Ajuntament, concretament pel costat sud, en el carrer la baixada del castell; conforma un pany de mur atalussat que s'alça mostrant un parament irregular compacte fins l'alçada on hi ha dependències municipals, on hi ha algunes obertures de traça senzilla, amb llinda formada per un petit arc rebaixat fet en maó de pla; aquest mur atalussat actuaria com a fonament del castell. En el seu parament també s'observa més d'una fase constructiva, algunes parts formades per un paredat més regular i amb major presència de carreus, encara que de tall bast, i altres parts bastides amb grans còdols més o menys desbastats, junt amb afloraments de roca a la part inferior del mur. A la confluència sud-oest d'aquest pany de mur i de la muralla de ponent, en l'espadat que s'alça sobre el riu Llobregat, hi ha la torre del castell, també anomenada torre de l'homenatge, que compta amb una estança conegut com la presó. Es tracta d'una torre de planta quadrangular, sobre de la qual s'alça la torre del rellotge, una estructura dels anys trenta del segle XX bastida en maó vist. Els murs de la torre del castell mostren un paredat regular de carreus disposats a trenca-junt en filades força uniformes. Pel costat de llevant, hi ha dues obertures, a les quals s'accedeixen per dos trams diferents d'escala, des del carrer baixada del castell; l'obertura inferior de tall simple i sense cap element arquitectònic destacable, dóna accés a un petit espai conegut com la presó, una reduïda estança en la que hi ha una petita finestreta que dóna llum a l'interior i visibilitat a ponent, vers el riu Llobregat i el pont vell. A la façana est de la torre hi ha un altra obertura que dóna accés al nivell de sobre la presó, en aquest cas és emmarcada amb carreus als brancals i una gran llinda plana de pedra. En aquest cas l'espai interior és de planta irregular, lleugerament més gran que el nivell inferior ja que ocupa més extensió vers el costat nord-est; en aquest espai trobem una escala de fusta de diversos trams per la qual s'accedeix a la part superior de la torre, més concretament a la torre del rellotge i per tant, a la zona on hi ha situada la maquinària del rellotge. Aquest espai de la torre és il·luminat a partir d'un parell de finestres situades la part de ponent. Des de l'interior d'aquesta estança s'observen traces de modificacions de l'estructura en els murs de més a llevant. Altres restes del castell s'observen des del nivell de la plaça de la Vila, formant part del conjunt de l'edifici de l'ajuntament, especialment a l'extrem de ponent, conformant part del clos que delimita un petit pati així com algunes parts de l'arquitectura de l'interior de l'edifici per aquest extrem; en aquests cas, es poden destacar part dels murs i les voltes apuntades fetes en maó de les dependències d'aquesta zona, que tot i ser més modernes, poden ser restes del castell. D'altra banda, part dels murs que formen part del mateix edifici consistorial, especialment als nivells inferiors, mostren un gruix considerable, fet que fa pensar que pot conservar altres restes de murs de l'antic castell.

Observacions:

L'adreça indicada és la de l'Ajuntament, indret on s'ubiquen la majoria de restes visibles. L'accés a la torre de l'homenatge i a la presó és: c/Baixada del castell, 1. A l'interior de la presó, es conserva una petita comuna. (segueix de Història): Durant el període de domini dels Agulló-Pinós, es conserven un destacat nombre de referències de la vila de Gironella amb el bandolerisme, del 1587 es documenta la presència d'hugonots. En època dels Agulló-Pinós, Gironella entrà en un procés de decadència; en

gran part derivada pels efectes que les guerres van tenir a la vila, especialment per la de Successió. L'any 1702, Josep Agulló-Pinós obtingué, per part de Felip V, el títol de Marquès de Gironella, com a mostra d'agraïment a la seva fidelitat; tot i la protecció del rei la vila fou cremada, sembla ser que afectant de manera important al castell, fet que determinaria que durant el segle XVIII perdés la seva funció i importància. Posteriorment el títol de Marquès de Gironella passà a mans dels Sentmenat, tot i que acabà essent un títol honorífic, ja que la desamortització els deixà sense els béns patrimonials de Gironella. En el context de la Primera Guerra Carlina, Gironella fou saquejada i incendiada, per part del Comte d'Espanya; els efectes sobre la vila van ser molt importants, molt habitants varen marxar a altres poblacions, consta que el Marquès de Gironella i Sentmenat va cedir la pedra del que devia quedar del castell, als veïns per tal de reconstruir les cases. El títol d Marquesat de Gironella passaria més tard a mans dels Calvo-Encalada i els Febrer. (Rosa Serra i Cat Romànica) Posteriorment, les restes del castell es reaprofitaren i es modificà, durant un temps va ser rectoria i finalment casa consistorial. Avui dia l'edifici de l'Ajuntament està situat en l'emplaçament i aprofitant les restes de l'estructura de l'antic castell. Es reproduïx el text de M. Dolors Santandreu (SANTANDREU: 2014, pg. 90) pel detall de la informació que recull en relació al castell i muralles de Gironella: "La importància de Gironella queda palesa en la descripció que se'n fa en el document: "és una petita vila que pertany a D. Miquel d'Agulló i Pinós, marquès de dita vila. Està situada a l'esquerra del Llobregat i a la dreta de la riera de Gironella. De la banda dels conreus està tancada per una bona muralla i quatre torres quadrades, amb una espècie de camí cobert format de paret seca. Del costat del Llobregat, tancada pel castell que té una espècie de torre bastida sobre un penya-segat, i del costat de la riera per una muralla, sobre la qual s'han edificat diverses cases. Hi ha 2 portes, la de Berga, al costat dels conreus, amb una espècie de baluard quadrat de maçoneria que la cobreix; i la del Llobregat que desemboca al pont de maçoneria que és sobre el riu. Dintre el recinte hi ha l'església parroquial servida per un rector i tres preveres, 72 cases i uns 250 habitants. La major part són pagesos pobres que recullen unes 800 quarteres de sègol i 30 càrregues de vi cada any. El castell que forma part del recinte de la vila és a tres quarts d'hora del camí ral de Berga a Vic, i a una hora del de Manresa a Berga. Tot i que només hi ha una torre, té bones muralles. Durant el darrer setge de Barcelona, els miquelets van cremar l'estructura de fusta fent saltar una cantonada, i un cop a dintre empresonaren els 30 minyons que feien guàrdia. Com que les principals cases són construïdes i recolzades a la muralla, només es poden ensorrar les torres i les dues portes, ja que cal conservar els habitatges; s'ha d'ensorrar la torre del castell".

Història

Les notícies referides a Gironella es remunten almenys al segle IX, concretament en l'acta de consagració de l'església de Sant Maria d'Olvan, datada del 899, en que s'esmenta el lloc de "Gerundela" com un dels límits de l'esmentada església. També consta en l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de la Seu d'Urgell, del 839, però que es considera una falsificació del segle X o XI. El castell de Gironella consta documentat a partir del segle XIII, bàsicament en donacions dels senyors de la Portella sobre terres a Gironella. Fet que confirma que els senyors de la Portella eren els senyors de Gironella, es creu que molt probable que el castell es construï sota el seu poder. El castell de Gironella apareix esmentat en el testament de Bernat de Portella, fet l'any 1243 (Diplomatari la portella, pag. 142 I doc. 78) juntament amb altres castells que estaven també sota el seu domini com la Quar, Roset, Palmerola, Portella, Querol, Montmajor, Balsareny i Castelladral. L'any 1294 el baró de la Portella, Bernat Guillem, obtingué la dot de la seva muller Sibil·la de Pinós; Bernat Guillem I de la Portella i Lluçà, el 1307, va aconseguir del rei tota la Baronia de Gironella. Durant el segle XIII Gironella va anar creixent i configurant-se com un interessant lloc estratègic i de control, entre altres del camí de la sal; el castell de Gironella va esdevenir un indret en el que els senyors de la Portella van apostar i invertir. El fill de Bernat Guillem, Bernat VI de la Portella, va morir sense descendència, passant la Baronia a mans de la Marquesa que es casà amb Pere de Fenollet Vescomte

d'Illa i de Canet; passant els dominis de Gironella a mans dels Fenollet. Durant el domini dels Fenollet es coneixen poques notícies. Després de la mort de Pere VIII, la baronia de Gironella, passà dels Fenollet al Pinós, concretament al 1423 per confirmació reial passà a Pere Galceran II de Pinós, que havien reclamat repetidament la seva possessió. Els Pinós tingueren el domini de Gironella fins el segle XVI, tot i que mai hi van tenir residència al castell, el control l'exercien des dels dominis de Bagà. La importància de la vila de Gironella fou reconeguda pels barons de Pinós en diverses ocasions, al 1402, atorga el privilegi d'escollir dos cònsols i quatre jurats per a governar-se. Del període dels Pinós es conserven força notícies, entre les quals que el 1430 Bernat II Galceran va ser a Gironella per retre homenatge als seus homes, o que el 1444 els Pinós van confirmar a Gironella, els privilegis, costums i llibertats; el 1472 Galceran de Pinós, a causa de la guerra civil de Joan II, deslliurava als homes de la Baronia de Gironella del pagament dels censos degut a que els censos s'havien d'invertir en obres al castell i en guaites. Els Barons de Pinós exigien sovint ajudes econòmiques als homes de la seva baronia i cobraven els impostos; d'altra banda, els ingressos que percebia Gironella descendien paulatinament durant alguns anys (1483-1485). Al segle XV el baró de Pinós arrendà el castell de Gironella, al batlle Joan Serra. A finals del segle XV consta que el castell de Gironella era abandonat, queda reflectit en un document del 26 de maig de 1499 (Serra pg. 21 Romànica), de fet en una situació semblant es trobaven les possessions dels barons de Pinós al segle XVI. Al segle XVI la Baronia de Gironella s'integrà al domini dels Agulló, degut a la manca de descendència per part de la família Pinós, fet que comportà que la baronia passés a mans de Maria, filla de Francesc Galceran de Pinós, qui estava casada amb el noble Miquel d'Agulló. A mitjans del segle XVIII, el domini dels Agulló-Pinós fou reclamat pels senyors de Bagà, llavors els ducs d'Alba; sembla que no guanyaren el plet interposat davant la Reial Audiència de Barcelona.

Bibliografia

-BOLÒS, J. (a cura de) (2009): Diplomataris de Sant Pere de la Portella. Barcelona, Fundació Noguera, Diplomataris número 47. -BUSQUETS I CASTELLA, J. (1993): Gironella i la Guerra de Successió. Barcelona: Edicions de l'Associació Cultural El Vilatà, Col·lecció L'Escambell, núm. 2. -BUSQUETS I CASTELLA, J.; MONTAÑA, D.; PUJOL, J.; SERRA, R.: (1999): Gironella. Notes històriques. Calaf: Edicions del Centre d'Estudis de l'Associació Cultural El Vilatà del Berguedà, Col·lecció L'Escambell, núm. 12. -CATALÀ, P. (1976): Els Castells Catalans, volum V. Barcelona, Rafael Dalmau editor. - SANTANDREU, M. D. (2014): "Els castells, les torres i les cases fortes de la Sotsvegueria de Berga al 1715", a L'Erol, número 121, p. 89-91. -SERRA, R.: (1983): "El castell de Gironella", a El Vilatà, número 22, p. 19-24. -SERRA, R. et altri (1991): Guia d'Art del Berguedà. Berga, Ed. Consell Comarcal del Berguedà i Patronat del Centre d'Estudis del Berguedà. -SERRA i VILARÓ, J. (1989): Baronies de Pinós i Mataplana. Reproducció facsímil de l'obra de 1930, editat el 1989 pel Centre d'Estudis Baganesos. - SERRA, R., BUSQUETS, J. i VILADÉS, R. (2009): "El castell durant la guerra de Successió i al segle XVIII", a L'Erol, número 100, p. 20-29. -VV.AA. (1994): Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. El Berguedà, vol.5. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. -VVAA (1985): Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana.

